Cilt 5 / Sayı 2 / Aralık 1988 / ss. 193 - 218
Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi

TÜRKLER, RUSLAR VE BULGARLAR

Prof. Dr. Muzaffer TUFAY*

1. Giriş - Ulusların Büyük Göçleri

Milletler yerleşik bir düzen kurmak için geçmişte büyük göçlere girişmişlerdir. Karadeniz, Ege ve Akdeniz havzaları taşıdıkları büyük zenginlikler sayesinde çeşitli kavim ve milletlerin dikkatini çekmişler, onların ilgi alanı haline gelmişlerdir. Dolayısı ile Kafkasya, Kırım, Anadolu ve Balkanlar çeşitli milletlerin uğrak yeri haline gelmişlerdir.

Türkler, ulusların büyük göçleri esnasında şimdiki oturdukları yerlere gelerek yerleşmişlerdir. Bu husus tereddütlere yer bırakmayacak ölçüde açık ve kesindir.

Türk, Rus ve Bulgar münasebetleri oldukça eskiye dayanır. Bu ilişkilerde oldukça karmaşık ve birbirine zıt ekonomik menfaatler önemli role sahiptir. Kafkasya, Kırım, Anadolu ve Balkanlar Doğu ile Batı arasında her zaman önemli bir buluşum noktası oluşturmuştur. Değişik ırk, medeniyet ve dine mensup insanların buluştukları bir merkez olması hesabı ile, bölge çok hassas dengeleri de ihtiva etmektedir. Türkler bu bölgelere değişik zamanlarda gelmişlerdir. Bir kısmı Karadeniz'in kuzeyinden inerek Romanya'yı geçmek sureti ile Bulgaristan ve Makedonya'ya ulaşan Şaman Türklerdir. Bir kısmı da Horasan'dan gelip Anadolu üzerinden Balkanlara ulaşan Müslüman Türklerdir. Böylece, Türkler, bu bölgelere değişik zamanlarda muhtelif bölgelerden gelerek yerleşmişlerdir. Bu suretle Ruslar ve Slav kökenli Bulgarlardan önce Türkler bu yerlerin sahipleri olmuşlardır. Daha sonra bu bölgeleri işgal eden Ruslar ve Slav kökenli Bulgarlar askeri bakımdan hakimiyet elde etmelerine rağmen kendi toprağını kendisi işleyen Türkler gerçek sahipliklerini korumuş ve güçlü nüfus artışı ile devam ettirmişlerdir.

* Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.
Türk asıllı Yugoslav vatandaşı olan Prof. Dr. Muzaffer Tufay 1936 yılında Üsküp merkezine bağlı Gostivar kentinde doğdu. Tahsilini Üsküp ve Paris Üniversitelerinde yaptı. 1985 yılında Serbonne'da Devlet Doktorası/Doctorat d' Etat/Savundu. Üsküp Üniversitesi Sosyoloji Enstitüsü'nde Bilim Araştırma Başkanıydı. Ocak 1987'den itibaren Ankara Hacettepe Üniversitesinde Misafir Profesör olarak bulunmaktadır.

Bu durum bize Türklerin Balkan ülkeleri ve Bulgaristan'a XIV. asırdan çok daha önceki bir tarihte gelip yerleştiklerini ispatlar. Başka bir ifade ile, çeşitli Türk boyları Balkan yarımadası ve Bulgaristan'a Slavlarla beraber büyük göçler esnasında Türk olarak gelip yerleşmiş, hayatlarını buralarda sürdürmüşlerdir. Zamanla bu eski Türk boylarının bir kısmı Slav kadınlarıyla evlenip, erimek zorunda, öz benliğini yitirmek durumunda kalmış, bir kısmı ise Türklüğünü korumuştur. Yani Balkanlarda ve Bulgaristan'daki Türkler menşe/orijin/itibari ile Türk olup sonradan Türkleşmesi asla söz konusu değildir. Tam tersine tarihi gerçek olarak tüm dünya ansiklopedileri,[1] tarih eserleri, arşivleri, bilim araştırmaları ve çeşitli kaynaklar ispatlamaktadır. Diğerleri arasında bu gerçeği resmi Bulgaristan Tarihi[2] bile kabul etmektedir, çünkü Slavlar ile **İlk Bul**garlar arasında ayrım yapmaktadır/**Prab**ılgari **i** Slavyani/. Bu, **PraBu**lgarlar yani **İlk Bu**lgarlar'ın Slav olmadıklarını kabul ve ispat etmek demektir. Zaten **PraBu**lgarın Türk kökenli olduklarını tüm ciddi Slav, Rus dahil dünya Tarih eserleri ve ansiklopedileri de açık ve kesin şekilde ifade etmekteler. Diğerleri arasında bu tarihi gerçek Prabulgarın Ruslara karşı savaş dönemleri ile de ortaya çıkar.

2. Eski Türk Kavimlerinin Serfleri Olarak Ruslar

Bütün dünya tarih kitapları ve ansiklopedileri, Slavların ana yurtlarının Tuna'nın kuzeyinde oldukça küçük bir bölge olduğunu göstermektedir. Milâttan sonra 5'nci yüzyıla kadar pek bilinen bir kavim olmayan Slavlar eski Türk kavimlerinin göç hareketleri sayesinde tanınır olmaya başlamışlardır. Bu gerçeği yalnızca Bizans tarihçileri değil günümüz Rus bilim adamları da kabul etmektedirler. Örneğin, Georg Ostrogorsky'nin "Bizans Devleti Tarihi" adlı eserinin 76'ncı sayfasında İustinianos I. Devletinin 565 yılındaki durumunu gösteren haritada, Slavların Karadeniz'e ulaşmayan ve Tuna'nın kuzeyinde Avarlar, Antlar, Gepidler ve Bizans arasında yer alan bir bölgede yaşadıkları görülmektedir.[3]

---

1. Bkz. Larousse'nin Bulgaristan bölümü, 1984 yayını, s. 1565;
2. Akad, D. Kosev, Prof. Hr. Hristof, Prof. Al. Burmov, **İstoriya na Bılgariya,** Drz.izdatelstvo "Narodna Prosveta" Sofiya, 1972, sayfa 14: "Po vreme na tiy narecenoto "Veliko preselenie na narodite" ot IV v. nasam prez zemite na Rimskata imperiya preminali vestgoti, huni, vandali, ostgoti, redica germanski plemena ot sever, prabılgari, slavyani i dr."
   Bu konu ile ilgili Bkz: Prof. Dr. Lazslo Rasonyi, **Tuna köprüleri,** TKAE yayınları, Ankara, 1984.
   Bkz. **Shamanism in Siberia,** Etited by V, Dioszegi and M. Hoppal, Akademiai Kiade - Budapest 1978.
   Bkz. Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü,** İstanbul, 1985.

5'nci yüzyılın ortalarına doğru Attila idaresindeki Hunların akınları ile gittikçe yoğunlaşan göç hareketleri neticesinde, Hunların ardından Ogurlar, Avarlar, Tuna Bulgarları, Bulaklar, Peçenekler, Oğuzlar, Kumanlar ve diğer Türk boyları Karadenizin kuzeyinden geçerek Avrupa, ve Tuna'yı aşarak Balkanlara ulaştılar. Göç eden bu Türk kavimleri yolları üzerindeki diğer kavimleri de harekete geçirerek bu harekete kattılar. Yol üzerindeki diğer kavimlerin bu büyük göç hareketine katılmasında Avarların hususi ve önemli bir rolü vardır çünkü "Avarlar göçebe olduklarından, işgal edilen arazilere toprak işleyen serf kavmi iskân etmeye ihtiyaçları vardı."[4] Bu serfler Avarların seferlerinde yaya asker olarak da hizmet görmüş olmalılar. Bunun da ötesinde Avarlar Slav kavimlerini kendi topraklarından başka Tuna'nın güney yörelerine de cebren iskân etmişlerdir.[5] Böylece, Bizans, Balkanlarda ve Doğu Avrupa'da gittikçe artan bir hareketlilik ve kargaşa ile yüz yüze geldi: Bizans artık Avarlar ve onların tâbi olan orta Tuna bölgesi Slav kabilelerinin artan baskısı ile karşı karşıyaydı. Bunun bir sonucu olarak Bizans'ın Sava ve Tuna geçitlerini koruyan savunma noktalarında şiddetli bir mücadele başladı. Uzun ve zorlu bir kuşatmadan sonra Avar kağanı Bayan 582 yılında Sirmium'a girdi. İki yıl sonra Viminacium ve geçici bir süre için Singidunum da düştü.[6] Artık Bizans savunma duvarı yıkılmış ve Avar-Slav dalgası bütün Balkan yarımadasına yayılmaya başlamıştı (Harita 1).

Avarlar Balkan yarımadasında da Slavların öncüleri, eğiticileri, savaşlarda ise müttefikleri olmuşlardır.[7] Bize kadar gelen Avar özel isimlerinin her biri itirazsız bir şekilde Türkçeden açıklanabilmektedir: Bayan, Bo-kolabur/baş-şaman/, tudun, kagan, tarkhan, mergen: "okçu", solak, kök: mavi vb. Türkçede **Avar** kavim adının anlamı da "dik kafalı" demektir. (Bkz. L. Rasonyi, aynı eser, s. 7-11).

En eski Rus yıllıklarına atıfta bulunmamız Avarların Slavlara yaptığı etkiyi ölçebilmek için yeterlidir: "Avarlar, Slavları sefalete terkettiler. Slav kadınlarını kendilerine ait olarak gördüler".[8] Zamanla Avar atalı ve Slav anneli çocuklar Slavca konuşarak atalarının dilini öğrenemeyecek zorunda kalacaklar, çünkü babaları daima harekette bulunuyor, evde ise anneleri çocuklarına kendi Slav dilini öğretecek-lerdir. Eski Türk kavimli kökeninden olan Avarlar belki mahvolacak-

3. Georg Ostrogorsky, Bizans Tarihi, TTKB, Ankara, 1986.
4. Marquart, Osteurapaische und Ostasiatische Streifzüge, Leipzig, 1903.
5. Laszlo Rasonyi, Tuna Köprüleri, TKAE Yayını, Ankara, 1984, s. 9.
6. Singidunum şimdiki Belgrad'ın eski adıdır.
7. G. Ostrogorsky, aynı eser, s. 74-75. Avar Türkleri, Adriyatik'te, Karadağın Bar kentini Kurdular. Bu şehrin diğer bir adı AntiBar'i veya Tivar'dır.
8. Bkz. Anonymus: SRH. İ. 40; ve Laszlo Rasonyi, **Tuna Köprüleri,** s. 45.

Harita 1

İustinianos I. Devleti'nin 565 yılındaki Durumu (Haritada Slavların ana yurtlarının Tuna'nın kuzeyinde, Avarlar, Antlar, Gepidler ve Bizans arasında kalan ve Karadeniz'e ulaşmayan bir bölge olduğu görülmektedir.)

tılar, fakat ardlarından göç ederek gelen diğer Türk boyları ile birleşmişlerdir. Örneğin Onogurlarınkiyle birlikte Avarlar Tarihte Türk kökenli kavimlerinin adını canlatıracaklardır.

En batıdaki Ogur kavmi olan Onogurların hâkimiyeti İç-Asya'dan Ural bölgesine kadar uzanmıştı. Önce Kuban bölgesine göç etmişlerdir. Bulgar-Türk menşeli alıntı kelimelerin bir kısmının devamını Volga, Ural, Karpat, Tuna ve Balkan Yarımadası bölgelerinde yer adları olarak görmekteyiz. Örneğin Güney-Karpatlar'ın en önemli ge-

çitlerinde stratejik önemi olan yerlerde Bulgar-Türk menşeli yer adları şu şekilde kalmıştır: Karasugy - Krasso / Kara Su /, Sebin /Sevin/ v.b. 803-814 yıllarında Bulgaristan Hanı olan Krum'un adının orijinal şekli bile Kurum veya Korum idi. Krum Han Avarlarla ve Franklarla da boy ölçmüştür. Karpat-Havzası'nın bütün güneydoğu kısmını Bulgaristan'ın egemenliği altına sokmuş, Bulgar-Türklerini Avarların hatalarından uzak tutmak için, ilk kanun kitabının meydana getirilmesini zaruri görmüştür. Krum'un halefi olan Omurtag'ın adı da Bulgar-Türkçesi bir kuş adıdır. Zaten Krum Han'ın hatırasını koruyan anıt, kuşların kaya-rölyef şeklinden ibarettir. Kısacası, Bulgar-Türk İmparatorluğu Tuna'dan kuzeye, Karpatlar'a kadar Rusları ve tüm Slavları serfleri olarak kullanmışlardır. Fakat kendi öz anayurtlarından uzak kalınca Avarlar gibi Bulgar-Türkleri de Slav kadınlarını kendilerine ait olarak görmüşlerdir. Bunlarla evlenip, zaman geçince, IX.yy'ın sonunda Bulgar-Türklerinin Slavlaşması tamamlanmış yolunu almış, aradan gelen genç nesillerin ana dilleri Slavca olmuş. Ancak bazı adı Bulgar-Türkçesi olan birkaç yönetici şahıs bulunmaktaydı.

İkinci Türk kökenli Bulgar Çarlığını Peçenekler ve Kumanlar kuracaklar. Avarlar ve Bulgar-Türkleri gibi, Peçenekler ve Kumanlar büyük Türk fatihlerine sahip oldular. Yeni gelen unsurlarla güçlükle kendilerini tazeleyebilmişlerdi. Milâttan sonra Onuncu yy. kadar tüm bu Türk kavimleri Şamanist inancına sadık kalarak Hristiyanlığı kabul etmemişlerdir.[8a]

Peçenekler, Ruslarla çok sert savaşlar yapmışlar ve onların denize inmelerine uzun süre engel olmuşlardır. Bütün Onuncu yy. boyunca Karadeniz üzerinde hakimiyet kurmak isteyen Slavların/Rusların/ arzularına müsaade vermemişlerdir. Karadenizin Bizans altı bulunan **güney** kısmı dışında, doğu, kuzey ve batı bölgeleri Türk kavimlerin elinde bulunmaktaydı. Böylece **Karadeniz bir Türk gölü haline gelmişti. Yani Ruslar Karadeniz kıyısında yoktu.**

XI. yy.'da yeni göç eden Türk unsurların akımı istemeyerek Rusların işine yarar. Uzlar doğudan, Ruslar kuzeyden Peçeneklere saldırıyorlar. Peçenekler de baskıdan kaçıp güneyi istilâ ettiler ve Bizans İmparatorluğu'na durmadan akınlar yaptılar. 1050'de Tuna'dan göçüp, kanlı savaşlardan sonra Bizans esaretine düşen İlk Peçenek kabile başkanları Hıristiyan olmak zorunda kaldılar. Buna rağmen, Peçenekler kendi öz varlıklarını savunuyorlardı. 1069-1118 yılları arasında Bizans İmparatoru Alexios Peçenekler tarafından büyük bir yenilgiye uğratılmıştır.

8a. Bkz. Larousse'nin 1984 yayını, Bulgaristan bölümü, s. 1565.

Uzlar /Oğuzlar/ 1055'de Dnyeper hattına ulaşmışlar ve Rus Prensliklerini sıkıştırmışlardır. Bunların adı Rusçada Tork veya çoğulda Torklar şeklini almış. Oğuzlar kendilerini Türk diye adlandırdıklarını Rusçada **Tork, Türk**-ün karşılığıdır, çünkü Ruslarda **ü** sesini ifade etmek için harf bulunmadığından **o** kullanmaktadır. Oğuzların Karadeniz kuzeyinden ve Tuna'yı aşarak batıya doğru ilerleyen kısmı Rus bölgesindeki kışın öldürücü soğuğu karşısında göçe devam etmek zorunda kalmışlardır.

Oğuzların ırkdaşları ve Selçuklular diye adlandırılan Oğuzlar da Anadolu üzerinden Bizans İmparatorluğu'nu sıkıştırıyorlardı.

Türk kavimlerinin başka bir kısmı XI. yy.'da Mançurya'dan Kiev'e kadar olan yol üzerinde büyük fatihlere sahipti. **Kuman** adını taşıyan bu Türk kavmi Rusya ile savaşa tutuşmuş ve 1068'de üç Rus Prensine karşı zafer kazanmıştır. Fakat 1103'de birleşik Rus orduları, Kuman ordusunu da bir yenilgiye uğratmıştır. Bunun nedeni Kuman kavminin bütünlüğünü korumamalığında bulunuyordu. Kumanlar doğuda, özellikle Yaropolk'un 1116, 1120 sonra 1140 yılı seferleri vasıtasıyla Donec ve Don bölgesindeki iskân yerlerine, güneyde ise, Tuna yanındaki düzlüğe püskürtülmüştü. İki grup arasındaki bağlantı geçici olarak kopmuştu. 1103 yenilgisinden 50 yıl geçmeden, Kumanlar yeniden ilerlemeye başlamışlar, 1152'de doğudaki yerleşim yerlerinden tekrar Dnyper'e ulaşmışlar, 1178-1190, 1192'de yeniden bağlantı kurmuşlar ve yeni bir güce kavuşmuşlardır. XII. yy. sonunda Kuman-Kıpçak İmparatorluğu'nun hükmü altında bulunan hayat sahası Karpatlar'ın doruğundaki Demirkapi'da, oradan Bizans İmparatorluğu, daha doğrusu Bulgaristan'ın Tuna sınırında ve Karadeniz'de son buluyordu. Kırım Yarımadası da Kumanların etki alanına dahildi ve Yarımada'nın kuzeydeki bozkır kısmına onlar yerleşmişlerdi. Liman şehirleri olan Sudak, Yalta, vb. /ticaret merkezleri/ Kuman-Kıpçak İmparatorluğu'na vergi ödüyorlardı.[9]

Kuman Türkleri ile Ruslar arasındaki savaşlar ne kadar şiddetli ve devamlı olursa olsun Kumanları mafhedememişti. Galip ve mağlup rolleri değişiyor. Örneğin Ruslar ilk galibiyetten sonra mağlup oluyorlar ve prens İgor da esir düşüyor, Volodimir orada bağlanıp kalıyor. Ancak zaman ve mekân içinde yapılan Kuman-Rus evlilikleri ve karşılıklı kültür etkilerin derinleştirilmesi Kuman Türklerinin bir kısmının erimesine yol açmıştır. Bu yönde Kumanlar arasında Hıristiyan ilkelerinin şurada burada yayması da önemli rol oynamaktaymış. Fakat Kuman-Rus savaşları henüz sona ermemişti. Kumanlar 1203'de Kiev'i almışlardı.

9. D.A. Rassovsky, **Pétchénègues, Torks et Bérendés en Russie et en Hongrie,** Sem. Kond. 1933. İ-65; Rassovsky, "Polovci", Sem. Kond. 1935-40.

Kumanların yenilgisini Moğollar sağlıyorlar. 1238-39'da Moğollar birkaç ay içinde Rus prensliklerinin arazisini orman kuşağına kadar tamamen işgal etmişlerdi. Dnyeper ve Don arasındaki Kumanlara da sıra gelmişti. Bunların hükümdarı Köten ve kadın ile çocuklarının dışında 40.000 askeri ile birlikte Macaristan'da sığındı. Fakat Cengiz Han'ın Moğolları orayı da işgal ettiler. Köten kılıçtan geçirildi. Kumanlar Macaristan'dan çıktılar ve Sava'dan geçip Balkanlara gittiler. Tabidir ki bir kısmı kalıp Macarlaştı. Ötekileri ise Balkanlarda erime zorunda kaldılar. Bunlardan kalan Venedik San Marco Kütüphanesinde bulunan "Codex Cumanicus" günümüze kadar ilginç bir tarih ve kültür eseridir.

Sonuç olarak, 6'ncı yüzyıldaki Avarların feth ettikleri çağından başlayarak, Tuna Bulgarlarından, Bulaklar, Peçenekler, Oğuzlar, Kumanlar ve diğer Türk boylarına geçerek Moğollar dahil olmak üzere, *XIII.yy.'la kadar yedi yy. boyunca eski Türk kavimlerinin Rus nüfusunun efendileri olduklarını görmekteyiz*. Burada Altın Ordu'nun Güney Rusya'daki hâkimiyetinden de bahsetmemiz gerekmektedir. Demek oluyor ki, eskiden beri Türk kavimleri Ruslardan üstünmüş. "Türklerin Ruslar üzerinde özellikle askeri, kültür ve metal işletmeciliği bakımından etkisi kuvvetli olmuştur... Peçenek, Kuman ve diğer Türk kavimlerin Rus folkloru ve dil bakımından etki yaptıkları şüphesizdir."[10]

3. Türk Kökenli İlk Bulgar Devletleri

Karadenizin kuzeyinden geçip ve Tuna'yı aşarak Bulgaristan ile tüm Balkan yarımadasına gelen eski Türk kavimleri hemen hemen bütün Bizans tarihi kaynaklarında zikrolunmaktadır. Batılı bilim adamları bu konu ile ilgili ele aldıkları her kaynak belge için geniş bilgi vermişlerdir. Bu bilim adamlarının isimlerini ve ele aldıkları belgelerin neler olduklarını saymak yüzlerce sayfa yazı yazmayı gerektirir. Fakat biz bunlardan bir kaç bizantolog'un adını zikretmeden geçemeyeceğiz: büyük Macar bilgini **Gy.Moravcsık,** Belgrad Üniversitesi Ordinaryüs Profesörlerinden **G. Ostrogorsky,** Bulgar tarihçi **V. Zlatarski,** Fransız bizantologu **L. Bréhıer,** Yunanlı **M. Chrysolaras, İ. Argyropulos** ve **Bessarion** vb.

Konumuzla ilgili en mühim ve hakiki bilimsel kaynak 1942 yılında Budapeşte'de yayımlanmış olan 'Byzantinoturcica I, II' adlı şaheserdir. On altı yıl sonra çok daha genişletilmiş ikinci baskısı Alman Bilimler Akademisi tarafından Berlin'de yayımlanan bu eserin en önemli özelliği Türk kavimleri tarihi ile ilgili mevcut bütün Bizans kaynaklarını eksiksiz olarak bir araya toplamasıdır. G. Moravcsik'in bu derece önemli eseri için G. Ostrogorsky 1963 yılında şunları yazmaktaydı.: "Moravcsik ele aldığı her kaynağı ayrı ayrı ve çok vâkifane bir şekilde münakaşaya

10. Laszlo Rasonyi, **Tuna Köprüleri,** ...s. 93.

vaz'ettiği ve her kaynak için, gerek el yazması nüshaları, gerekse baskıları ve üzerinde yapılan neşriyat hakkında geniş bilgi verdiği cihetle, eseri, önemi bakımından kıymetine baha biçilmez bir müracaat kitabıdır. Gerçekten de Moravcsik'ın eseri Bizans tarih yazarlığının en önde gelen el kitabıdır."[11]

İşte bu derece değerli ve dünya çapında isim yapmış olan Gy. Moravcsık'ın 'Byzantinoturcica' adlı eserinde, ilk Bulgarların Türk asıllı oldukları ve sonradan slavlaştırıldıkları apaçık ortaya konmaktadır. Bu tarihi gerçeği G.Ostrogorsky'nin 'Bizans Devleti Tarihi' isimli ve doğu ve batı kültür dillerine çevrilmiş olan eserinde de okumaktayız:

"*Türk asıllı Bulgarların*" Balkan yarımadasına girişleri Bizans devletini yeni ve büyük güçlükler karşısında bıraktı. Herakleios'un dostça münasebetler sürdürdüğü Bulgarlar veya Onogur-Bulgar Büyük devleti 7. yüzyıl ortalarında batıya doğru ilerlemekte olan Hazarların baskısı altında dağılmıştı. Bulgarların bir kısmı Hazarlara itaat ederken, bir çok Bulgar kabilesi de o vakte kadar oturdukları yerleri terketti. Büyükçe bir yurt, Asparuh /eski Bulgar hükümdar listesinin İsperih'i/ kumandasında batıya doğru harekete geçip 670-80 yılları arasında Tuna munsabında göründü. Kostantinos IV. bu savaşçı kavmin kuzey sınırlarında görünmesinin Bizans devleti bakımından arz ettiği tehlikeyi pek iyi kavradı..."[12]

Yukarıdaki alıntıda üç önemli husus dikkati çekmektedir: 1) Son devrin en derli toplu Bizans tarihi olarak kabul edilen G. Ostrogorsky'nin eseri ilk Bulgarların Türk asıllı olduklarını ispatlamaktadır; 2) Bu gerçeği bir Türk değil, bir Slav bilim adamı ortaya koymaktadır (G. Ostrogorsky 1902'de Petrograd'da doğmuş ve 1976'da Belgrad'da ölmüştür); ve 3) Asparuh'un ismi eski Bulgar hükümdarları listesinde İsperih'miş, yani tamamıyla bir Türk adı.

Sonuçta Bulgarların, bir Türk boyu olan Onogurlardan geldikleri, 680 yıllarına doğru Karadenizin kuzeyinden aşarak Tuna civarında göründükleri ve Bulgar tarihinin bundan sonra başladığı gerçekleri yukarıda sözünü ettiğimiz eserlerde dile getirilmektedir. Yalnızca G. Ostgorsky veya Gy.Moravcsık değil, yazılan bütün eski tarih eserlerinde ne Bulgar krallarından ne de çarlarından, tam aksine **'Han'**lardan söz edilmesi onların eski bir Türk kavmi olduklarının belgesini oluşturmaktadır. Eski Bulgar devletlerinin idarî ve sosyal rütbe, ünvan ve lâkapları için kullanılan kağan, tarkan, boyla, tanrı, tudun vb. isimler bu gerçeği bir başka yönden belgelemektedirler. Bu tür rütbe ve ünvanlardan başka

11. Bkz. G. Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi,** Türk Tarih Kurumu Basımı, Ankara, (Birinci Baskı 1981, **İkinci Baskı 1986). s. 20.**

12. Aynı eser, s. 117.

Çakar, Kuvyar, Yupan, Ohsun, Bulgar gibi kabile ve boy isimleri de bu gerçeği desteklemektedirler. Bu gerçeği daha da pekiştirmek için hanlarına ait özel adları da zikredeceğiz: Yabguhan, İsbul, Kormişos, Kubrat, İsperih, Kurum, Omurtag, Sevar, Sovineh, Bayan, Umor vb. Bütün bunlar göstermektedir ki, ilk Bulgar devletleri Türk kökenli kavimlerce kurulmuş ve yüzyıllarca süren münasebetler ve kaynaşmalar sonucunda Slavlaşmışlardır. Bununla birlikte günümüzde, hangi kavimlerin torunlarının hangi bölgelerde oturdukları bilinmektedir. Bunlar Bulgaristan devleti haritası üzerinde, Kuman Türklerinin torunlarının bölgesi, Oğuz Türklerinin meskun oldukları bölge, Türk-Tatar, Türk-Gagauz, Peçenek-Kuman karışımı, Türk-şop bölgesi; Ogur-Pro-Bulgar ile Kuman karışımı ve Ogur Türklerinin bölgesi diye etnik unsurlar başlığı taşıyan bir çizelge ile gösterilmiş bulunmaktadır.

Bugünkü Bulgaristan'ın Türk asıllı eski kavimlerinden bazılarını yaşadıkları bölgelerde şahsen ziyaret etmiş bulunuyorum. Örneğin Varna civarında yaşayan Gagauz Türklerinin torunları ile bizzat görüşmüşlüğüm vardır. Bunlar, bu bölgeye yerleşmelerinin üzerinden yüzyıllar geçmiş olması ve kendilerinin öz dini olan Şamanizm'i terkederek Ortodoks Hıristiyanlığı kabul etmek zorunda kalmış olmalarına rağmen halâ Türkçe konuşmaktadırlar.

Gagauzların bugün halâ Türkçe konuşuyor olmaları en azından şu üç önemli faktöre dayanmaktadır: 1) Türk asıllı kavimlerin Bulgaristan ve Balkanlara yalnızca bir defada (670-80 yılları arasında) değil kitleler halinde ve aralıksız olarak oldukça uzun bir dönemde gelip yerleşmeleri ve buraları kendilerine yurt edinmeleri; 2) Bugün, Varna etrafındaki dağ köylerinde nispeten tecrit edilmiş bir ortamda yaşıyor olmalarından dolayı kendi öz dillerini koruma imkânı bulmuş olmaları, ve 3) Osmanlı hakimiyeti döneminde devletin hoşgörüsü sayesinde Ortodoks Hıristiyan olarak kalmış olmaları.

Gyula Németh ve Laszlo Rasonyi'e göre Bulgar kelimesinin anlamı Türkçe'nin Taşkent civarında konuşulan Türkmen ağzının "bulğa" sözcüğünden gelmektedir. Bu iki büyük Macar bilim adamı, karışık, karıştıran, karışıklık çıkaran! anlamlarına gelen "bulğa" sözcüğünden türetilmiş pek çok özel ad tanıdıklarını da belirtmektedirler.[13] *Görülüyor ki, Bulgar milletinin ismi bile Türkçe sözcükten türemedir.*

13. Gyula Nemeth, A honfoglale magyarsag kialakulasa, Budapest, 1930, s. 97; Laszlo Rasonyi, Tuna Köprüleri, TKAE yayını, Ankara, 1984, s. 5-6.

Bulgar adının menşei hakkında iki görüş vardır. Bunlardan birinci görüşe göre Bulgar adı Türkçe "bulamak — bulgamak = karışmak'tan "bulga+r", Bulgak, Bulganç = karışıklık", ayrıca "diğer bazı Batı ve İslâm kaynaklarında "Burgar, Bulgar, Biler, Buler" v.b. şekillerinde de geçer. Örneğin Bkz.: Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, İstanbul. 1986, 183; İkinci görüşe göre kelime yine Türkçe "Bittigur (Beş Ogur)" isminden gelmektedir (Kafesoğlu, aynı eser, s. 189). Bulgar adının Türk asıldan geldiği kesinlik kazanmıştır. Sofya'da yayınlanan Bulgar Dilinin Etimolojik Sözlüğü'nde bile Bulgar adının Slavca'dan geldiği hiç dile getirilmiyor, çünkü Türkçe bir söz olduğunu herkes bilmektedir.

Gerçekten de Bulgar milleti şu Türk kavimlerinden oluşmuştur: Onogurlar (Tuna Bulgaristanı'nın ilk kuruluşunu gerçekleştirmişlerdir), Peçenekler, Oğuzlar ve ikinci hanlığı kuran Kumanlar.

Büyük Macar bilgini Laszlo Rasonyi "Tuna Köprüleri" adlı eserinin 133 ve 112'nci sayfalarında şöyle demektedir: "Peçenekler ve Kumanlar 890'dan 1239'a kadar üç büyük yüzyıl boyunca Rumen nüfusuyla, onların efendileri olarak birlikte yaşadıkları sırada arkalarında çok sayıda knez ve yer adı bırakırlarken, müteakip yüzyıllarda Osmanlı Türklerinin, teşekkül etmiş bulunan Rumen prensliklerinin timar efendisi olarak aynı zamanda iki-üç yüz Kumanca kelimeyi Osmanlı Türklerine mâl etmektedir." "İkinci Bulgar-Türk Çarlığı 1187'de Asen/Esen/'le başlamış ve başkenti Tırnova olmuştur. Bizans'a karşı yapılan savaşlarda Bulaklar Slavlarla birleşmiş ve Kumanlar, artık tamamen Slav olan Bulgar-Türklerinin yanında kesin bir rol oynamışlardır."

Sonuç olarak belgeler göstermektedir ki, Türkler Osmanlı döneminden önce Bulgaristan'da yaşamakta ve bu toprakların sahibi bulunmaktaydılar. Türk asıllı eski Bulgarların bir kısmı Osmanlılar Balkanlara girmeden önce Slavlaşmış, bir kısmı Balkanlardaki Osmanlı hakimiyeti döneminde Müslüman olmuşlar, bir kısmı da Ortodoks Hristiyan olarak kalmışlardır. Yaklaşık beş yüzyıl süren Osmanlı hakimiyeti döneminde devletin sağladığı hoşgörü ve saygı ortamı sayesinde her kişi ve millet kendi inancını devam ettirme veya başka bir dini kabul etmede serbestçe hareket edebilmiştir. Fakat pek tabiidir ki, toplum düzeninin sağlanması ve korunması için karışıklık ve huzursuzluk çıkaranlara karşı Osmanlılar da idarî tedbirler almışlar, bazı savunma mekanizmalarını kullanmışlardır. Bu kadar uzun süren bir hakimiyet döneminde, eğer Osmanlı devleti farklı millet ve inançtan olan gruplara karşı asimilasyon ve baskı uygulamış olsaydı, durum herhalde bundan çok farklı olurdu.

4. Osmanlı Dönemi

XIV. yüzyılda Anadoludan Balkan yarımadasına geçen Türkler buralarda Türk yer adları ve Türkçe konuşan kavimlere rastlamalarına pek tabiidir ki sevinmişlerdir. Çünkü, Osmanlı Türklerden önce Bulgar-Tatar karışımı bir kuvvet Bulgaristan'da hakimdi. Bunu en tanınmış Byzantologlar bile kabul etmektedirler.[14] Aynı zamanda Osmanlılar tarafından başlatılan fethinin şeklini **sistemli** olduğunu belirtiyorlar.[15] Bu sistemli şekilde organize edilen Balkan ülkelerinin fethi Türk nüfusunun Anadolu'dan Bulgaristan'a ve diğer Balkan topraklarına transferi ile gerçekleşti, çünkü Osmanlılar diğer Türk kavimleri gibi göç eden

14. Bkz. Georg Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi,** sayfa 463.
15. Aynı eser, sayfa 493.

bir boydu. Başka bir değişle, fethedilen topraklara Türk kolonizatörler iskân olundu ve Türk ileri gelenlerine, özellikle sultanın kumandanlarına büyük araziler dirlik olarak dağıtıldı. Eskiden bu araziler Bizans devlet ve kilise vakfı iken, XIV. yy.'da tabii Osmanlı arazisi olmuştu.

Usta bir kumandan olan Lala Şahin 1363 yılı civarında Filibe'ye girdi ve ilk **Rumeli Beylerbeyisi** sıfatıyla burada yerleşti. Bizzat sultan da sarayını önce Dimetoka'ya, daha sonra da /takriben 1365'den itibaren/ Edirne'ye götürmek suretiyle **devletin merkezini Balkanlara nakletti.** Osmanlılar feth edilen topraklara sadece kılıç sallayarak girmediler. Bunun yanısıra kendilerine öz olan mimariyi, kültürü, felsefeyi, hukuku ve üstün devletçiliği Balkan ülkelerine götürdüler. Eski Türk kavimleri ve yeni gelen Osmanlılar arasında yeni bir kaynama olmuş ve oralardaki Türk varlığı pekişmiştir.

Filibe dışında kalan bir Bulgaristan bölümü de Türklerin yüksek hâkimiyetini kabul etmiştir. Aynı sıralarda Bizans İmparatorluğu da Osmanlıların vassalı durumuna düşmüş bulunuyordu. Bu arada /takriben 1385'de/ Osmanlılar Sofya'yı da feth etmişlerdi. *1393'de tüm Bulgar çarlığı kesin olarak itaat altına alındı.* Çarlar şehri Tırnovo 17 temmuzda şiddetli bir kuşatma sonunda düşerek fatihler tarafından tahrip edildi. Bundan sonra geri kalan Bulgar arazisi de süratle Türklerin eline geçti. Böylece Bulgaristan, Osmanlı devletinin bir eyaleti haline gelmiş oluyordu. Dobruca da Osmanlıların eline geçti ve Tuna'nın geçit veren yerleri Türk garnizonları tarafından işgal olundu.

Osmanlıların bu en yeni başarıları batı dünyasında müthiş bir tesir uyandırdı. Hıristiyan milletlerin Türk tehlikesine karşı artık beraberce hareket etmelerinin gerekliği idrak edilmeye başlamıştı. Papa, hıristiyan kavimleri haçlı seferinde davet etti ve kısa bir sürede batı Avrupa birleştirilmiş orduları ve donanmaları Karadeniz sahiline ulaştılar. Dubrovnik'ten iki galerinin de katıldığı[16] Venedik filosu ise Anadolu'daki Türk kuvvetlerinin Rumeliye geçmesini önleyemedi. Murad II. güçlü bir ordunun başında süratle yetişti ve 10 Kasım 1444'de Varna yanında, hıristiyanların bütün mağrurane ümitlerini tuzla buz eden şiddetli bir savaş vuku buldu. Sert ve değişik safhalı bir mücadeleden sonra Avrupa birleştirilmiş haçlı seferli orduları ve donanmaları imha edildiler. Başında Lehistan ve Macaristan taçlarını birleştirmiş olan kral Vladislav savaşta maktul düştüğü gibi, bu bahtsız seferin asıl tertipçisi olan kar-

16. G. Ostrogorsky, aynı eser, s. 521.
Bkz.: F. Pall, Ciriaco d'Ancona e la crociata contra i Turchi, Bull. hist. de l'Acad. Roumaine 20, 1938, s. 9-68.
O. Halecki, The Crusade of Varna, A Discussion of Controversial Problems, New York, 1943.

dinal Cesarini de canından oldu. Hıristiyanların bu bozgunu bir ağır sonuç doğurdu; çünkü bununla Türk fütuhatına karşı tüm hıristiyanların kurtarma hareketi olarak yaptıkları son tecrübe suya düşmüş oluyordu. Avrupa haçlı seferli cephesinde cesaret tamamen kırılmıştı. İstanbul imparatoru Konstantinos, muzaffer sultana tebriklerini arzedip hediyeler takdim etti. Türkler tarafından etrafı çevrilmiş olan imparatorluk şehrinin düşmesi bir an meselesi gibi görünmekte idi. Fakat bu büyük kaçınılmaz olayın gerçekleşmesini bir başka Türk kökenli kavim uzatmış oluyordu.

Cengiz Han'dan beri zuhur eden en büyük Moğol hükümdarı ve dünya tarihinin en büyük fatihlerinden biri olan **Timur,** Cengiz Han'ın dev imparatorluğunun ihyasını hedef edinmiş ve bu gayesini uzun ve kanlı bir mücadeleden sonra hemen hemen gerçekleştirmişti.[17] Orta Asya ile güney Rusya'daki Altınordu'yu itaat altına aldıktan sonra 1398'-de Hindistan'a muazzam bir sefer yapmış, bundan sonra İran, Mezopotamya ve Suriye'yi çiğnemiş ve nihayet Anadolu'daki Osmanlı devletine saldırmıştı. Seferleri korkunç derecede tahripkârdı. Bu müthiş fütuhat iradesi, Ankara yanında yapılan kesin savaşta, 28 Temmuz 1402'de şiddetli ve uzun bir mücadeleden sonra Bayezid'i esir edip, Osmanlı ordusunu dağıttı. Osmanlı tarihinin ana kaynağı olan Josehph fon Hammer'in ve diğer belgelerin ispatlığına göre,[18] Timur'un bu kısa süreli müdahalesi Ankara savaşı başında, Moğolların su kaynakların çok mübalâğalı verilerine mukabil, Osmanlı ordusu takriben 20.000 kişiden ibaret bulunduğunu tahmin etmektedirler. Timur Anadolu'da bir yıl bile kalamamış. 1403 ilkbaharında geri dönmek zorunda kalmıştı. Anadolu hâkimiyetinden feragat etmesinin sebebi büyük kayıplara uğrayıp sayı bakımından azalan ordusunun yeteri derecede güçlü olmadığında, Osmanlıların ise güçlü yerli Türk Anadolu halkına bağlı olduğunda bulunmaktaydı. Her ne kadar Timur Anadolu'yu terk etti ise de, Osmanlı ve Bizans mukadderatlarına büyük sonuçlar doğurttu. Bizans imparatorluğunun hayatını yarım yüzyıl uzatmış oluyordu.

Bu yarım yüzyıl içinde Bizans nefes almaya ve yardım toplamaya çalıştı. İmparator kardeşler arasında çıkmış bulunan tatsız kavga da bir süre için durmuş oldu. İoannes VIII. İtalya'da katılacağı bir konsili toplantıya ve İstanbul'dan ayrı kalacağı zamanda kendisine vekâlet etmesi için Mora'da hüküm süren kardeşi Konstantinos'u Bizans başkentine çağırdı. İonnes VIII. batıya gittiğinde sadece yardım aramak değil, Grek-ortodoks kilisesini Roma-katolik inancına dönme, **union**'a sokmağını da amaçlamıştı. 6 Temmuz 1439'da **union,** Floransa kated-

17. R. Grousset, **L'Empire des Steppes,** Paris, 1939, 486 vdd.
18. G. Roloff, **Die Schlacht bei Angora,** Hist. Z. 161, 1940, s. 244 vdd.

ralinde kardinal Cesarini ve İznik başpiskoposu Bessarion tarafından lâtince ve grekçe olarak ilân edildi.[19] Bundan sonra Papa, hıristiyan kavimleri haçlı seferine davet etti ve dört yıl sonra Varna yakınlarında şiddetli savaşta güçlü bir ordunun başında olan Murat II. Avrupa haçlı ordusunu imha etti.

Osmanlı gücü yeniden kurulmuş ve tüm hıristiyanları kurtarma hareketi suya düşmek zorunda kalmıştı, çünkü XV. yüzyılda Türklerin askeri, teknik, silâhlanma faaliyeti v.b. gücü üstündü. 1453 yılında İstanbul'un fethi tarihin dönüm noktasıdır ve bu gerçeği çağ atlatan olay olarak tüm bilim adamları kabul etmekte bulunuyorlar. Biz bu konu üzerinde fazla durmayacağız. Ancak zikrettiğimiz "tarihi dönüm noktası" ve "çağ atlatan olay" kavramlarının **nedeninin** ayrıca belirtmesini önemli bulmaktayız.

Tabiidir ki, böyle bir büyük kavramın nedeni tek faktöre bağlı olamaz. Bu "tek faktör" İstanbul'un bir devletten başka birinin eline geçmesiyle ve sayı bakımından bir askerin ötekisinden üstün olmasına bağlamak çabalar sarfetmesinde bulunmaktadır. Oysa "tarihi dönüm noktası" ve "çağ atlatan olay" kavramlarının nedeni bir çok faktörden ibarettir. Herşeyden önce İstanbul'un fethi **yeni teknoloji** kullanılmasına bağlıdır. Ostrogorsky'nin belirttiği gibi, XIV. yy. kadar "şehir surların sağlamlığı Bizans'ı elbette Bizanslıların dış dünyaya karşı askeri teknik üstünlüğü ile el ele, çoğu defa kurtarmıştı. Şimdi ise teknik üstünlük Türklerdeydi. Mehmet II. muazzam bir silâhlanma faaliyetine girişmiş ve her şeyden önce kuvvetli bir topçu gücü yaratmıştı. İstanbul'un Türkler tarafından hücumla alınmasında yeni silâh o zamana kadar görülmemiş bir ölçüde kullanıldı ve bir çağdaş Bizanslının sözlerine göre "Her şeyi toplar yaptı..."[20] Mehmed II. 22 Nisan 1453'te büyükçe sayıda gemiyi karadan Haliç'e nakletmeyi başardı ve böylece şehir hem kara tarafından, hem de Haliç'ten bombardumana maruz kaldı.[21]

Kısacası, İstanbul'un fethi tarihin akımıydı, çünkü dekadansta bulunan bir Bizans İmparatorluğu yerine yeni bir güç meydana gelmekteydi. Bu yeni gücün büyük amacı vardı: evrensellik! Türkler bereketi harekette görüyor, hiç durmadan sistemli bir şekilde kendi özel siyasal geleneğini diğer kaynaklardan da faydalanarak sağlıyordu. Oysa Bizans tam tersine, kendisi hareketsiz, konformizme, saltanata, demagojik vaadlere, fitnelere, adaletsiz, hukuksuz, rüşvetten yaşayan eski müesseselere bağlı bir çöküş İmparatorluğuydu.

19. G. Ostrogorsky, aynı eser, sayfa 518; Krş. A. Mercati, Il decreto d'unione del 6 luglio, 1439 nell 'Archivio Vaticano, Orient, Chr. p 1945.

20. Kritobulos, nşr. Müller, F.H.G., V, 80.

21. G. Ostrogorsky, aynı eser, s. 525.
İstanbul'un fethi ile ilgili şu kaynaklara Bkz.: Hammer, Babinger, Schlumberger, Pears, Dukas, Norden, Amantos, Kritobulos, Köprülü, Kollas v.b.

Hareketli Türklerin evrensellik amacı, her yeni teknolojiye açık olarak, gerekli araçları yaratması için imkânlar sağladı. Konya, Söğüt, Bursa, Edirne payitahtlarında İslamın manevi yaşamı eski Bağdat ve Kahire kütüphanelerinin hazinelerinden ve entellektüel faaliyetlerinden faydalanarak, Hıristiyan komşularla mücadele etmiş, bunların teknolojisinden de yararlanmıştır. Doğu ve Batı teknik sentezini oluşturan Türkler, "Küçük Asya ve Balkanlarda daha önce Bizans'ın egemen olduğu bölgelerde doğup büyümüş olan Osmanlı devletinin çekirdeği, en sonunda bu bölgenin doğal merkezi olan Konstantinopol'u ele geçirmiş ve böylece bin yıldan uzun bir zaman imparatorluk geleneğine zemin olmuş bir başkente kavuşmuştu."[22]

Konstantinopol'un, yani İstanbul'un Osmanlı devleti için doğal başkent olduğunu hemen hemen tüm dünya bilim adamları vurgulamakta bulunuyorlar. Örneğin, G. Ostrogorsky şöyle belirtiyor: "İstanbul'un fethi Osmanlıların Anadolu ve Avrupa'daki arazileri arasında bir köprü kurmuştu; Osmanlı devletinin bu fetih birliğini sağlamış, fütuhat kuvvetine yeni bir hamle gücü katmıştı. Kudretli Türk devleti Balkanlardaki Grek, Lâtin, ve Slav bölgelerini süratle yuttu... Şimdi ortada yine, Mezopotamya'dan Adriyatik'e kadar uzanan ve İstanbul ile, doğal merkezine sahip bulunan bir devlet vardı: Bizans İmparatorluğunun yıkıntılarından yükselen, eski Bizans ülkelerini bir defa daha yüzyıllar boyunca bir devlet kuruluşu halinde birleştirmesini bilen Türk devleti."[23]

Yukarıdaki tarihi gerçeği bir Türk değil, Rus asıllı olan Belgrad Üniversitesi Ordinaryüs Profesörlerinden G.Ostrogorsky **'Bizans Tarihi'** eserinde ortaya koymuş bulunuyor. Eski Bizans ülkelerini bir defa daha yüzyıllar boyunca bir devlet kuruluşu halinde birleştirmesini bilen Türk devleti hoşgörüsünü de kullanmasını bildi. Bizans antik mirasını mahvolmaktan korumuş, Avrupa insanlığına teslim etmiştir.

5. Yüksek Amaçlar Güçlü Araçlar Buluyor

İstanbul'un fetih zamanında ve ikiyüz yıl sonralarında Rus gücü diye birşey dünya sahnesinde yoktu. Tam tersine Ruslar, Tatar boyunduruğu altında bulunuyorlardı.

Rusları uyandıran faktör **Türkler**in hoşgörüsü oldu, çünkü 1453 yılında Bizans'ı yıktıkları zaman onların hıristiyan dini merkezinin faaliyetlerine İstanbul'da devam izni verdiler ve Fener Başpatrikliğini Osmanlı devleti muhafazası altına aldı. Böylece Bizans düşünce ve ru-

22. Paul Wittek, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu,** Kaynak yayını, İstanbul, 1985, s. 12.
23. G. Ostrogorsky, aynı eser, s. 526-527.

hunun zübdesi ve aynı zamanda Roma katolikliğinin rakibi ve zıddı olmak sıfatıyle hem Grekler ve hem de doğu ve güney Slavları için Fener Başpatrikliği kutsallar kutsalı olarak kaldı. *Fener Patriği ve etrafındaki papazlar Osmanlı Devletine büyük saygı gösterileri altında demagoji ustadları olmuş, ordoks inancının ifadesi kaldılar.* Bu inanç Balkan kavimlerini Türk dalgaları içinde çözülüp erimekten korudu ve *böylece onların Türklere karşı kışkırtmaları yeniden doğmalarına imkan verdi.*

Ruslar ve tüm Slavlar hıristiyan inancını Bizanslılardan aldılar. Önceden pagandılar. *Rusların ve Slavların alfabesi de yoktu.* Bunu da Greklerden aldılar. Zamanla bu **ortodoksluk** yayıldı, Rus ülkelerinin birleşmelerinin ve Moskova devletinin mevkiine yükselişinin, gölgesinde vuku bulduğu düşünce bayrağı idi. Rus ülkelerinin birleştiricisi İvan III. Moskova'ya Bizans âdetlerini soktu ve Tatar boyunduruğundan en nihayet kurtulmayı başardı. *Rus ülkeleri birleşirken, Türk kavimleri kendi bütünlüklerine önem vermiyorlardı.* Tatarlar, Hazarlar, **Azeriler,** Kırgızlar, Özbekler, Türkmenler, Kazaklar, Başkirlar, Karakalpaklar, Uygurlar ve diğer Türk boyları Osmanlılarla birleşmiş değildiler. Osmanlıların amacı **Batı**yken, Avrupa devletlerinde müthiş bir tesir uyandırmış, artık tüm hıristiyan milletlerin Türk tehlikesine karşı beraberce hareket etmelerinin gerekliği idrak edilmeye başlamıştı. Böylece Ruslara, Batı Avrupa desteği imkânı meydana çıkıyordu. İstanbul patriğinin otoritesi desteklenmekteydi. Buna rağmen, XVII. yy. kadar Rus gücü diye birşey dünya sahnesinde yoktu.

Rusların ilk kalkınma temelini Deli Petro atıyor, ortodoksluk yobazlarına karşı Batı tekniğini ithal edip, donanma kuruyor ve Hazar Türklerine saldırıyor. Deli Petro'nun ağzı ikrar ifadesine göre, Osmanlı donanmasından korkuyor. Fakat Hazar Türklerine, Osmanlılardan yardım gelmeyince, Petro başarıyor. Batıyla işbirliğini gittikçe ilerleten Petro, Rusya'yı yavaş yavaş güçlendiriyor. Böylece bir kalkınma tabidir ki, Batı hıristiyan devletlerinin işine yarıyor, çünkü Osmanlı devletini doğudan zayıf duruma sokuyor. *Batının kalkınması ise, XV. yy.'da Amerika kıtasının bulunmasına bağlıdır.* Bu olay Batı Avrupa tarihinin dönüm noktasıdır. Chiristofor Columbo adında İspanyol bir maceraperest, tesadüfen, yepyeni ve zengin bir kıtayı Avrupaya bağlıyordu. Aradaki kocaman bir okyanusu aşmadan Amerikanın zenginliklerinden Avrupa faydalanamıyordu. İşte bu okyanus uzaklığını en süratli şekilde aşmak için Batı Avrupa'da yüzyılı bulan büyük araştırmalar başladı.

Tıpkı Osmanlıların İstanbul'u feth etmelerindeki büyük amaç gibi, *Atlantik Okyanusu'nu en süratli şekilde geçmek için yeni bir araç bulmak Batı Avrupalıların büyük amacı haline geldi.* Osmanlıların yüksek amacının en nihayet üstün askeri tekniği ve büyük topların imalini sağlaması

gibi, Batı Avrupalılar da sonuçta güçlü *buhar makinesine* sahip oldular. Bu yeni araç tabiidir ki, sadece Atlantik Okyanusu'nda değil, Akdeniz ve uluslararası diğer büyük su yollarında da XVII. yy'dan itibaren kullanılmaya başladı. Böyle, değerli bir teknolojik başarı tabii olarak diğer araçların araştırılması ve bulunması sonucunu doğurdu. Demek oluyor ki, kalkınma yolunda Doğu ile Batı arasında **'cyele'** dönemler vardır: yani bilimsel ve teknolojik gelişmelerde elde edilen başarının şartlara ve ihtiyaçlara göre bir bölge veya merkezden bir başkasına geçme dönemleri. Üstün milletler veya Weber'in[24] iddia ettiği gibi üstün dini inançlar yoktur. Kalkınma ve gelişme yolunda elde edilen her başarı iç ve dış dinamiklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bir toplum veya milletin belli bir dönemde 'büyük' bir amacı varsa o millet veya toplum kendisini o amaca ulaştıracak araçları elde etmenin yolunu da bulacaktır. Başka bir ifade ile yüksek amaçlar kendilerinin gerçekleşmesini sağlayan araçları da doğururlar. Bu bakımdan ele alındığında Osmanlının durumu ilginçtir: *o dönemde* devletin Atlantik Okyanusu'nu aşmak gibi bir ihtiyacı ve amacı yoktu çünkü kavşak noktalarında bulunan topraklarıyla Osmanlı üç kıta (Asya, Avrupa ve Afrika) ya *karadan* ve bunlar arasındaki su yollarından hükmediyordu. J. F. Hammer ve H. İnalcık'ın belirttiklerine göre Osmanlı Devleti, "XVI. asır ortalarına doğru Cihan politikasına hakim en kudretli devlet olarak görönüyordu. Garp'ta, Orta Avrupa ve Akdeniz'de Charles-Guint'in İmparatorluğu ile yaptığı büyük mücadeleyi kazanmıştı."[25] Osmanlıların bu büyük gücünü zayıflatmak için Batı Avrupa devletleri buhar makinesi ve diğer teknolojik ürünlerini[25a] Hıristiyan olan Rusya'ya verdiler çünkü o zamanlarda müttefiklerin birleşmesi için dini inançlar yeterli bir temel sağlamaktaydı. Biraz geç olmasına rağmen Osmanlılar bu durumun farkına varıp bazı tedbirler almaya çalıştılar.

XVII. yy'dan itibaren, güçlenen Avrupa devletleri karşısında varlığını koruyabilmek için özellikle orduyu güçlü tutma zorunluluğu duyan Osmanlı yöneticileri, her şeyden önce askerî ihtiyaçları karşılama çabasına girişmişlerdi. Fakat ülkedeki sanayileşme çabası geniş bir sosyal sınıf tabanına yayılmış olarak değil merkezî bir otorite eli ile yürütülmekteydi. Sanayileşme sürecindeki bu farkın yanı sıra din bakımından da Batı devletlerinden farklı olan Osmanlı, Avrupa Hristiyan devletlerinin teknolojik alanda birbirine yaptıkları yardımdan faydalanamadı.

24. Max Weber, **Sosyoloji Yazıları,** (Türkçesi Taha Barla), Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 390.
25. Hammer, Devlet-i Osmaniye Tarihi, (terc. Atâ), V. s. 265.
25a. H. İnalcık, Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei, TTKB-Ankara, 1948, 46 sayılı Belleten; Bkz.: Fernand Braudel, Civilisation et Capitalisme (XVe-XVIIIe siecle), tome I, A. Colin-Paris, 1967, p (s.) 305: L'exploit de l'occident: la nagvigation hauturuere.

Batı'daki sanayileşme sürecinde yükselen yeni çağın en dinamik sosyal sınıfı olan burjuva sınıfı ve bu sınıfın eseri olan milliyetçi akımların Osmanlılarda ortaya çıkmaması sonucunda, Batı'da olduğu gibi, merkezî devlet otoritesini sınırlayıcı bir rol oynayacak insan hak ve özgürlükleri fikri XIX. yy'ın ikinci yarısına kadar ülkede doğup gelişecek bir ortam bulamadı. Böylece kapalı ve monist (tekçi) bir siyasî hayat XIX. yy'ın sonlarına kadar devam etti.[26] Tabiidir ki, bu durum yalnızca Osmanlı Devletinin iç yönetim sisteminin bir sonucu değildi. Rusyanın aksine, XVII. yy'dan itibaren gelişen Batı teknolojisinden yeterince yararlanamayan Osmanlı Devleti bu devletlerin uyguladıkları siyasalar sonucunda Batı'nın sanayi ürünleri için bir pazar haline geldi. Halbuki iç yönetimin yapısı açısından bakıldığında benzer ve çok daha kaba bir merkezî yönetim Rusya'da da mevcuttu. Ama Batı'nın Hıristiyan olmasından dolayı yaptığı yardım sayesinde Çar Deli Petro ve arkasından gelen karısı Katerina döneminde Rusların teknolojik alandaki başarıları ortaya çıkmaya başladı.

Bu, dış dinamik faktörlerden başka Rusları emperyalist yayılmacı politikaları da Türk kavimlerini iç birlikten mahkum etti. Ezelî Rus toprakları olmayan Kırım, Kafkasya, Orta-Asya ve Siberya birer birer Türk kavimlerinin ellerinden çıkıp Rus kamçısı ve baskısı altına girmekteydi. Tarih boyunca Türk kavimlerinin serfleri olan ve Tatarların atlarının tımarıyla uğraşan Ruslar, Altın-ordu devletinin parçalanması (Kazan, Astrakhan, Kırım ve Siberya)ndan faydalanarak en nihayet III. İvan yönetiminde Moğol ve Tatar hakimiyetinden 1480 yılında kurtuldular. Kendi başlarına kalan Ruslar XV. yüzyılda birlik sağlayıp, XVI. yy'dan itibaren, bölünmüş olan Tatarlara karşı saldırıya geçtiler, 1552'de Kazan, 1556'da Astrakhan Rusların eline geçti. Kırım ise Osmanlı Devletinin yardımı sayesinde uzun süre Rusların eline düşmemeyi başardı. Fakat Batı Avrupa'nın teknik yardımı sayesinde Deli Petro Kırım ve Kuzey Kafkasya'yı da XVIII. yy'da ele geçirmeyi başardı. XIX. yy'da ise Kazakistan, Orta Asya ve Pamir Rusyanın yeni kurbanları oldular.[27] Buralardaki Türk kavimlerinin Rus eline düştükten sonraki acılarını yazmaya kalemler yetmez. Bu konuda yüzlerce belgesel kitap yazılmış,[28] binlerce ve milyonlarca Türk soydaşları mahvolmuş, onların yerlerine zorla Rus, Ukrayin ve diğer Slav hıristiyanları kolonizatör olarak yerleştirilmiştir. Zaman zaman Osmanlı devleti Ruslara karşı savaş ederek, Azeri, Kırım ve Kafkasya'daki soydaşlarının yardımına koşuyordu, ama *Batı Avrupa ülkeleri her zaman Osmanlılara karşı başka bir cephe açıyor, onları Ruslarla tek başına bırakmıyorlardı.*

26. Yurt Ansiklopedisi, Anadolu yayıncılık, İstanbul, 1984, s. 7949.
27. Larousse Ansiklopedisi, Paris, 1984, yayını, s. 9168 ve devamı
28. A. Benningsen et Ch. Quelquejay, Les musulmans oubliés en URSS, Maspero-Paris, 1981.

Eritme politikası Çariçe Ana zamanında /1738-1755/ en trajik katliamlarla sürdürülmüş, bütün camiler kapatılmış, vakıf gibi müesseseler devlet tarafından kontrol altına alınmıştı. Ondan sonra bu yöndeki faaliyetler artarak devam etmiştir. Büyük bir Yunan hayranı olan I. Aleksandr zamanında Yunan, Alman ve Ukrayna Rusları bölgeye yerleştirilmiş, Tatar Türkleri de Osmanlı ülkesine göç etmek zorunda bırakılmışlardır. 1783 ile 1893 yılları arasında ana yurtlarını terkedip Türkiye, Romanya ve Bulgaristan'a yerleşen Türklerin sayısının 1 milyondan fazla olduğu tahmin edilmektedir.

Böylece Rusya'daki Türk varlığı asgariye indirilmiş, XIX. asrın başlarında Azerbeycan dahi tamamen Rus hakimiyeti ve kontrolü altına alınmıştır. Oradaki Türk mukavemeti Azeri Türklerinin karşısına Ermeni unsuru çıkarılarak önlenmeye ve dengelenmeye çalışılmıştır.

Rusya'nın Osmanlı devletine karşı 'böl ve idare et' siyaseti bilhassa Balkanlarda netice vermiş, Slav'lar Türklere karşı kışkırtılmak sureti ile Rusya Balkanların yeni efendisi rolünü üstlenmiştir. Ruslar, Bulgaristanı desteklemiş ve Bulgar devletinin kurulmasını sağlayarak, 1877-1878 yıllarında büyük Rus-Türk savaşını başlatmış. Yol üzerine kendilerine müttefik olmaya Rumenleri de zorlayan Rusların amacı İstanbul'u işgal etmekti. Öteden beri, yüzyıllar boyunca beslenen bir büyük Rus hulyasını Bulgaristan'daki bir küçük şehirde Gazi Osman Paşa engelledi. Plevne'de Rus ilerleyişine ilk defa "Dur" denilmişti. O vakte kadar hemen hemen hiç mukavemet görmeden Batı tekniği sayesinde bir çığ gibi ilerleyen Rus-Rumen istilâsı ilk mukabil darbeye maruz kalmıştı. Türklerin Rus-Romen ilerlemelerine karşı yaptığı büyük savunma savaşı içinde Gazi Osman Paşanın zaferi, dünya tarihi çapında bir dönüm noktası teşkil edip, bütün ansiklopedilerde[29] yer almış ve dillere destan olmuştur.

6. Gazi Osman Paşa - Türk Askeri Yeteneğinin Simgesi

Plevne, Batı Bulgaristan'a ve Balkan geçitlerine giden yolların kavşak noktasında idi. Bulgar tarihçisi Tzonko Genov, 1978 yılında Sofya'da yayımladığı "Osvoboditelnata voyna" yani "Kurtuluş Savaşı" adlı kitabının, 159 ncu sayfasında şunları belirtiyor: "Beş ay devamlı süren Plevne savaşları bütün Avrupa kamuoyunun dikkatini bu yere çekti. Plevne adı sadece siyasal ve askeri çevrelerde değil, geniş halk tabanı arasında da tanınmış olmuştur. Rus kamuoyunda Plevne savaşları büyük ilgi, heyecan, umut, endişe ve hayal kırıklığı ile takib ediliyor. Rusya'dan çok uzakta bulunan Plevne şehri, Rus fertleri arasında çok tanınmış oldu" (Şekil 1).

29. Bkz.: Larousse du XXe siecle, tome 5^e., Paris, p. /sayfa/ 265;
–The Columbia Encyclopedia, third Edition, Vol. IV, New York-London, p. s. 1569;
–The Encyclopedia Americana, International Edition, New York, p. s. 21.

Şekil 1

1832'de Tokat'ta doğan Gazi Osman Paşa, 1877'de ünlü Plevne müdafasını yaparak Türk'ün şerefli ve haysiyetli yaşama anlayışını bir kez daha Dünya'ya duyurmuştur.

Gazi Osman Paşa /1832-1900/ Rusların saldırısına karşı koyarak onları yenilgiye uğrattı ve geri çekilmek zorunda bıraktı. 12 Eylül 1877'-de Çar, ordusunun bu durumu karşısında ağlamaktan başka bir şey yapamadı, çünkü Plevne'de İstanbul'u kaybetmişti. Plevne kahramanı Türk yetenekliğini dünya çapında ispatladı.

Rusların 100 bin kişilik orduları ve 450 topları vardı. Türk ordusu, bu kuvvetin ancak dörtte biri kadardı. Top sayısı ise 70'ti. Çar cephede ordusunun başında idi. Kesin bir saldırı için Rusya'dan yeni birlikler ve bu arada hassa alayını getirtti. Ayrıca 60 bin kişilik Romanya ordusunun yardımını sağladı. Ruslar, şiddetli yeni bir saldırıya geçtiler. Fakat Osman Paşanın, subayların ve erlerin kahramanlığı, Rusların her türlü çabalarını sonuçsuz bıraktı.

Gazi Osman Paşa, Rusların yeniden saldırıya geçeceklerini biliyordu. Plevneden çekilecek Osmanlı ordusunun öteki birlikleriyle ilişki kurmak için İstanbul'dan izin istedi. İstanbul'daki şehir paşalarından kurulu "Askeri Meclis" bunu uygun görmedi. Onlar için Plevne savaşı ne kadar daha uzun sürerse o kadar İstanbul kurtulmuş oluyordu. Rusların, saldırı ile Plevne'yi alamayacaklarını anladıklarından, kuşatmaya ve Osman Paşa'nın askerini açlık ve ilaçsız zorunda bırakmaya karar verdiler. Cephane sıkıntısı da baş gösterdi. Yokluk, Türk ordusunu düşmandan daha çok yoruyor ve yıpratıyordu. Rus başkomutanı, Osman Paşaya mektup göndererek teslim olmasını önerdi. Osman Paşa reddetti. Artık karar vermek zamanı gelmişti. Savaş, İstanbul'da II. Abdülhamit'in kaldığı Yıldız sarayından yönetilmiyordu. El, kol bağlı olarak beklenemezdi. Gazi Osman Paşa, bir yarma hareketi ile kuşatma çemberini aşmaya karar verdi. Türk ordusu, şiddetli bir saldırı ile üç kuşatma çemberinden ikisini yarmayı başardı ve Türk yetenekliğini dünya çapında ispatladı. Yaralanarak tutsak düşen Osman Paşa'nın kılıcını ve üniformasını taşımakta Rus Çarı serbest olduğunu bildirdi ve kendi subayları önünde Plevne kahramanının başarısını övdü. Gazi Osman Paşa İstanbul'a döndüğünde seraskerlik yaptı ve mabeyin müşaviri oldu.[30]

Çar, öteden beri yüzyıllar boyunca beslenen bir büyük Rus hulyası olan İstanbul'un işgalini gerçekleştiremedi. Ancak Panislavizm adında uyguladığı emperiyalizmi Balkanlarda sağladı. Bunu Batı Avrupa yardımıyla başardı, çünkü XIX. yy. Avrupa'nın hıristiyan kıtası olarak kalması karar alınmıştı. XIX. yy. sonu ve XX. yy. başlangıca bu kararın gerçekleşmesi için yapılan kanlı savaşlarla geçti. Rus emperyalizmi, "dağınık, geri ve gayesiz Slav kavimlerinin son yüzelli yılda büyük bir güç

30. A'dan Z'ye Tarih Ansiklopedisi, Hazırlayan Niyazi Akşit, Serhat yayını, İstanbul, s. 403-404.

haline gelişmesini"[31] sağlamış, fakat iddia ettiği "Boğaziçinde yatan hasta" Türk milleti değil, Dolmabahçe'deki Padişah idi. Türk milleti yenilmedi, yeniden doğdu.

7. Balkan Harbi ve Dünya Savaşları Dönemi

Panislavizm ve Rus devletinin siyasi tarihi aslında Rusya'nın Türk toprakları aleyhine yayılış hareketi mahiyetindedir. "Türklerin zulmü altında inleyen Slav kardeşlerini kurtarma" maskesi altında hareket eden bu zümre mensuplarının esas gayeleri, Rusya'nın hâkimiyeti altında bütün Slavları birleştirmek ve İstanbul'u ele geçirmekti. Panislavistler bu maksatla "Ayasofya'ya Haç Koymak" sloganını ortaya atmışlardı.[32]

Bu emperyalist amacı gerçekleştirmek için Osmanlı devletinin Rumeli bölümünde Ruslar, güney slavlar kavimlerini kışkırtıyor ve 1877-1878 savaşı esnasında Rus orduları Bulgaristan'ı işgal edip, mariyonet sözde Bulgar devleti kuruyorlardır. Böylece eskiden uzakta bulunan, XIX. yy. sonunda Panislavizm propagandası Rumeli'nin içinde yayımlanmakta bulunmaktadır. Rusların kurdukları sözde Bulgar devleti Panislavizmin yılan yuvası haline geliyordu. Sofya'da göçmenler cemiyetleri kurarak, siyaset ve ırkçı propagandalardan başka, yüzlerce ve binlerce komitacılar da yetiştirmişlerdi. Bulgar ve Rus milliyetçileri gözlerini Makedonya'ya çevirmiş, Selanik yoluyla Panislavizme sıcak Akdeniz sularının kapısını açmak amaçlıyorlardı. Selanik Makedonya'nın en büyük kentiydi ve Bulgaristan'ın hedefi de Makedonya'daki Slav ortodoks halkını ayaklandırarak bu bölgeyi ele geçirmekti.

O zamanlarda, ta 1912 yılına değin Makedonya Osmanlı devletinin ayrılmaz bir bölümüydü. Bulgar ve Rus subaylarından Sofya'da askeri talim gören Makedon hıristiyan ortodoks göçmen komitacıları, Bulgar subaylarının emri üzerine Osmanlı devleti sınırlarını gizlice geçerek, Makedon köylerine girip, Türklere karşı kışkırtıcı propaganda yaparak Hıristiyanları ayaklandırmaya çalışmışlar, bu arada bazı Türk memurlarını ve askerlerini de öldürmüşlerdi. Osmanlı devletinin kendisi savunma amacıyla komitacı ortodoks hıristiyan köylülerine karşı tedbirler alması üzerine Bulgar ve Rus propagandası Osmanlı devletini Makedonlara karşı baskı yapmakla suçladı. O zamanlarda /1903-1908-1912/ İngiltere, Fransa ve öteki Batı ülkeleri bu propagandalara inanıyor ve onları destekliyordu. Böylece Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan, Rus ve İngiltere-Fransa desteğiyle Hıristiyanların şikayetlerini ve ayaklanmalarını Osmanlı devleti aleyhine bahane olarak kullandılar.

31. Prof. Hans Kohn, Panslavizm ve Rus milliyetçiliği, İstanbul, 1983.
32. Aynı eser, s. 5-6.

Balkan Harbi esnasında /1912-13/ ve I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı hakimiyetindeki Rumeli, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan arasında paylaşıldı. Bu şekilde üç parçaya bölününce Rumeli Türkleri birlik ve beraberliklerini kaybetmiş, paramparça olmuşlardır. Pek çoğu Bulgar, Yunan ve Sırp baskısına dayanamıyarak Türkiye'ye göç etmiş, kalanların camileri yıkılmış, mezarlıkları ve şahsi varlıkları talan edilmiş bulunuyordu.

Netice olarak 1913 ve 1940 yılları arasında 2 milyondan fazla Türk evlerini, doğdukları ülkeleri, atalarını ve onların topraklarını terkederek Türkiye'ye göç etmişlerdir. *Türkiye,,* Osmanlı devletinin dağılması ile yok olmamış, aksine yeniden doğmuş olduğu sayesinde Rumeli soydaşlarına kollarını açmağa vicdan borçlusuydu.

Bütün bu acı olaylardan sonra Türkiye ile Bulgaristan ve Rusya arasındaki münasebetler hiçbir zaman tam rayına oturamamıştır. İkinci Dünya savaşı esnasında Türkiye bağımsız kaldı, çünkü pek iyi biliyordu ki, Türkün Türkten başka dostu yoktur.

Rusya'daki Türk kavimlerinin bir kısmı İkinci Dünya Savaşı esnasında Ruslara karşı savaş etti, kendi özerk geçici devletlerini kurdu, ama savaş bittikten sonra, 1944-1945 yıllarında Stalin onları Sibiristan'a sürdü.

Bulgaristan'daki Türkler İkinci Cihan Savaşı yıllarında ağır hayat geçirdiler, hiçbir hakka sahip olamadılar. Savaştan sonra ilk kez Türkçe okullar açıldı, ana dilinde basın organları, tiyatro ve Türkçe gelişen edebiyat 1970'lere kadar uzamıştır. Bu dönemden sonra Türkçe yaratıcılık yavaş yavaş yozlaştırılmıştır. Çünkü Bulgaristan yöneticileri umdukları amaca kavuşamadılar. Onlar zannediyorlardı, herkesin ana dilinde kendi propagandalarını yaparlarsa Bulgar erime etkisini daha çabuk bir zamanda başaracaklardır. Fakat, zaman geçince farkına vardılar ki Türkler erime yerine, tam tersine kendi öz varlıklarını daha canlı bir şekilde sürdürüyor ve hızlı nüfus artışları ile daha güçlü oluyorlardır. Bunu Bulgarların ırkçıları dayanamadı ve geri dönüş yaptılar, çünkü yeni sosyalist devleti koruyucu kanatları altında eski Bulgar milliyetçiliği ve Panslavizm devam etmektedir.

Demek ki, bugün cereyan eden hadiseleri tarihi bilgilerimizi hatırlayarak daha iyi değerlendirebilme imkânına sahibiz. Bulgaristan, giriştiği bu eritme ve yok etme hadisesinde katiyyen yalnız değildir. Bütün olaylar ve takip edilen siyaset Rusya'nın bilgisi ve desteği sayesinde cereyan etmektedir. Bugün Rusya'da Müslüman-Türk nüfusu Ruslara oranla 3 katı bir artış göstermektedir. Bulgaristan'ın bu denemesi dünya kamu oyunun tepkisini ölçmek için bir deneme değil midir?

8) Ağustos 1986'da Bulgaristan'da Bir Anket Çalışması

Bulgaristan'ın Türklere uyguladığı baskı ve zulmü Rusya dışında tüm ülkeler lanetlediler. Azınlıkların sorunları devletlerin yalnız iç sorunu değil, aynı zamanda uluslararası sorundur.

Ben bu günlerde Türkiye'ye gelirken, Bulgaristan'dan geçtim. Köstendil'e uğrayarak buradaki Türklerle görüştüm. Hepsi "zorla adlarının değiştirildiğini, ancak buna karşılık kendi aralarında yine eski adlarını kullanacaklarını, ama resmi dairelerde Bulgar adlarını kullanmak zorunda olduklarını" söylediler ve bana ısrarla "Kurtuluşumuz için bir ümit var mı?" diye sordular. Yani, baskı devam ediyor, ama Türkler kendi aralarında yine Türklüklerinden vaz geçmiyorlar.

Dünya kamu oyundan gelen büyük baskı karşısında Jivkov'un birden bire dönüş yaptığıda dikkat çekiyor. Bu konuda Türk tarafı çok dikkatli olmalı, bence Bulgaristan'ın bu hareketi bir taktik olabilir, stratejisi aynen devam ediyor. Bulgaristan **zaman** kazanmak istiyor.

Bulgaristan'da Türklere uygulanan baskı ve zulüm yalnız Bulgaristan'la Türkler arasında bir sorun olmaktan çıkmış uluslararası bir sorun haline gelmiştir.Bunun için uluslararası konferanslarda Türkiye her fırsatı Bulgar soykırımına karşı değerlendirmelidir. Örneğin, Yugoslavya, Bulgaristan'da Türklere karşı uygulanan baskıyı her zaman kınıyor. Gazete, radyo ve televizyon devamlı bir şekilde Bulgaristan'ı tutumunda haksız görüyor. Türklerin haklı davalarını savunuyorlar. Böylelikle konuyu hemen hergün gündemde tutuyorlar. Bulgaristan önce Makedonları Bulgar diye çevirmeye çalıştı. Yugoslavya ise 30 yıldır devamlı Bugaristan'daki Makedonların azınlık haklarından bahsetti ve hiç bir an susmadı. Bu davalar bitmeyen davalardır. Bulgaristan'da Pirin bölgesi var. Orada Makedon azınlığı yaşıyor. 30 yıl geçti, onlar yine kendilerini Makedon hissediyorlar. Türklerin davası ise uzun sürecek. Soy kırımının geleceği iki toplumun ve dünya kamuoyunun uyuşmasına bağlı. Ben diyeyim 100 yıl, siz deyin 50 yıl. Elbet birgün bu haksızlığa çözüm getirilecektir. Türkiye'nin vicdan borcu *sürekli* ısrarlı olmaktır.

Kimsenin kimseyi kurban etmeye hakkı yoktur. Todor Jivkov'un sorunları ele almak üzere Türkiye'ye çağrı yapmasının değeri soru işareti altında bulunuyor. Böyle bir diyalog, çay-kahve içilen bir sohbet toplantılarından öteye geçmez. Önemli olan diyalog öncesinde Helsinki İnsan Hakları Beyannamesi'nde imzası bulunan Devlet adamlarından tek yaşayan ve İktidarda olanın Jivkov'un Türk-Müslüman azınlığın varlığını kabul ettiğini açıklamasıdır. Türk azınlık istediği zaman Türkiye'ye gelebilmeli, istediğince veya temelli kalmasına karışılmamalı. Orada kaldığı zaman kendi örf ve adetlerine uygun yaşayışına; söz ge-

limi sünnetine, dini inançlarına, eğlencesine, türk diline ve adlarına müdahale edilmemelidir.

Amaçları belli, hızla gelişen ve serpilen genç Türk jenerasyonu (nesili) yaklaşık elli yıl sonra beş milyonu da aşacaktır. Onlar bu gelişimi Bulgar Demografi ve Milli ağacı verisi olarak görmek istiyorlar.

Türkler ve diğer azınlıklar bugün dünyanın her tarafında yaşamaktadır. O halde sınavı başarıyla vermek zorunda Dünya milletleri. Aksi takdirde kötü örnek tüm dünyayı olumsuz yönde etkileyecektir. Başarılı olmak İnsan Haklarının kaçınılmaz hedefidir.

Avrupa ve Dünya kamu oyu ve bilim çevrelerinde olay kınanıyor. Kamu oyu baskısı Bulgar yönetimini etkiledi ve kesin tavır koyan Jivkov Türkiye'ye "gelin görüşelim, anlaşalım, buna hazırız", demektedir.

Biraz önce belirtiğimiz gibi, bu bir taktik değişikliğidir. **Kamuoyu baskısının uzun süre devam etmesi** durumunda Bulgar stratejisinde değişme beklenebilir. Yani, Jivkov'un yaklaşımında umut ışığı olabilir, ancak strateji değişikliği olursa. Ancak bu taktiklerle bir yere ulaşılacağını düşünmüyorum. Aslında strateji değişmelidir.

Bulgaristan'da yaşayan Makedon azınlığı yıllarca (Otuz yıldan beri) Yugoslavya desteğini hissettiği gibi, Türkler de orada uzun süre desteklenmelidirler. Türk yayın organları, Radyo ve TV, devlet adamları uluslararası konferanslarında sürekli olarak dünyaya Bulgaristan'daki Türklerin savunuculuğunu yapmalıdırlar. Bulgaristan'daki azınlıklara uygulanan kötü örnek başka bir yönden daha uluslararası gündeme getirilebilir:

Bilindiği gibi, Kırım'da toplanan Yalta konferansına göre Çörçil ile Stalin Balkanlar'da etki alanlarının bölüşülmesiyle ilgili bir centilmenlik anlaşması yapmışlardır. Oysa Çörçil, Ekim 1944'ten önce Moskova'ya yaptığı ziyaretinde, Balkanların paylaşılmasında anlaşmaya varmıştı. Çörçil'in **Memoarlerinde (Hatıralar)** ayrıntılarıyla anlatmış olduğu bu anlaşmaya göre, Sovyetler Birliği'nin Bulgaristan'da % 75 oranında etkisi olacaktır. Burdan da kolayca anlaşılacağı gibi, Bulgaristan üzerindeki etkisi % 100 olmayacaktır.[33]

1986 yılının Ağustos ayında Bulgaristan'da yaptığım anket çalışmamda oradaki Türkler soruyorlardı: **"Batı ve Türkiye neden şu % 25 oranındaki haklarından faydalanmıyorlar?"** Yoksa. 20. yüzyılın sonu insan haklarının ve etnik azınlıkların yok edilmeye başladığı bir zaman mıdır?

33. Bkz.: Winston S. Churchil, **The Second World War,** Cassel. Co. Ltd. London, Second Edition-Januari 1964, Volume VI: Triumph and Tragedy.

SONUÇ

Türkler, Ruslar ve Bulgarlar yüzyıllar boyunca komşu olmalarına rağmen, henüz münasabetleri rayına oturmamıştır. Son zamanlarda Türk azınlığına karşı yapılan soykırım da bu münasebetleri en azından şimdilik bu ülkeler arasındaki dosthane ilişkilerin kurulmasına yaramıyacak. İnsan haklarına sahip olmak her milletin hakkı olduğu gibi her azınlık olanın da en doğal hakkıdır. Zor ve baskılarla kendi dışındaki milletleri eritmeye çalışanlar, ön yargılarının ve süper güçlerin oyuncağıdır. Başkalarına zor kullanarak eritmeye ve yok etmeye çalışanlar asla hür değillerdir. Azınlıklara yapılan baskı olayı, dünyanın hangi yerinde olursa olsun, sonuç olarak her zaman baskı yapan milletin aleyhine sonuçlanır.

Eğer Bulgarlar millet olarak üstün oldukları iddiasında iseler, bunu korumasız bir azınlık olan Türklerin şahsiyetlerini ezip yok ederek değil, insanlık ailesine yeni kültürel değerlerle katkıda bulunarak ispat etmelidirler. Oysa seçtikleri zorbalık soykırım yolu iticidir. Azınlıklara uygulanan baskılar, Hümanizm ilkelerine, İnsan Hakları Evrensel Bildirisine ve Helsinki Nihai Senedine aykırıdır. Bulgaristan ve onu destekliyenler hem Avrupa uygarlığının özgürlük espirisini, hem de uluslararası hukuku ihlâl etmektedirler. İnancım odur ki, her türlü değer anlayışını hiçe sayan, tarihi seyre ters düşen söz konusu uygulamalar kalıcı olamaz. Sadece Bulgaristan Türkleri değil, Azeriler ve diğer Sovyet Türkleri haklarına sahip çıkacaklardır.

Tarihin akımını milliyetlerin, azınlıkların ve insanların haklar mücadelesi sağlar. Bu haklara karşı çıkanlar, tarihin akımına aykırı düşmektedirler.

TARTIŞMA

Onuncu Türk Tarih Kongresi, Osmanlı Dönemi Seksiyon Başkanı Prof. Dr. S. J. Papadopoulos: Bu disiplinlerarası tebliği çok ilginç buldum ve tebrik ederim. Ancak bir sorum vardır: Varna etrafındaki Türkçe konuşan Hıristiyan Gagauzlar arasında araştırma yaptığınızdan bahsettiniz. Acaba Bulgarca konuşan Müslümanlar var mı?

Prof. Dr. Mihail Guboğlu: Ben de kutlarım. İki bilim dalından başarılı bir sentez sundunuz. Gagauzlarla ilgili araştırmanızı destekliyebilirim, doğru sonuçlara varmışsınız, ben de o yerleri bilirim. Ancak başka bir şehrin ismini merak ettim. Acaba Köstence mi demiştiniz?

Prof. Dr. Muzaffer Tufay: Tebriklerinize teşekkür ederim. Sorulara gelince, tabiidir ki Bulgarca konuşan, Müslüman olan Pomaklar vardır. Ancak bunların Müslüman olmadan önce Hıristiyan olmadıklarını, Bogomil-Katar olduklarını ve gönüllü İslamlaşmalarını Larousse[34] gibi dünya ansiklopedileri kabul etmektedir. Her ne olursa olsunlar bu Müslüman Pomakların adlarını da Bulgarlar değiştirdiler.

Köstence değil, Köstendil demiştim. Köstence Romanya'da bulunuyor ve oradaki Türklerin durumu Bulgaristan'dan daha iyidir. Bulgaristan soykırımı hiçbir yerde *şimdilik* bulunmuyor. İleride ne tesirler yaratacak, göreceğiz. Malesef kötü örnekler çok çabuk yayılır. Vicdanlı bilim adamları susmamalıdırlar; hakların elde edilmesi hedefini gerçekleştirecek uzlaşma yolunu göstermelidirler. Bilimin ana hattı objektif olarak *gerçeğe* hizmettir. Tarihi gerçek Türk Şaman kavimlerinin Slavlar'dan önce Karadeniz sahillerinde yaşadıklarını, Slavların Karadeniz'e ulaşmayan bir bölgede kaldıklarını göstermektedir.

Bu durum bize Türklerin Balkan ülkeleri ve Bulgaristan'a XIV. yüzyıldan çok daha önceki bir tarihte gelip yerleştiklerini ispatlar. Başka bir ifade ile, çeşitli Türk boyları Balkan yarımadası ve Bulgaristan'a Slavlarla beraber büyük göçler esnasında Türk olarak gelip yerleşmiş, hayatlarını buralarda sürdürmüşlerdir. Zamanla bu eski Türk boylarının bir kısmı Slav kadınlarıyla evlenip, Türkçeyi yeni gelen nesillere nakledememiş, erimek zorunda kalmış, bir kısmı ise Türklüğünü korumuştur. Bu kısım XIV. yüzyılda yeni göç eden Osmanlılarla kaynaşmıştır. Daha sonra bu bölgeleri işgal eden Ruslar ve Slav kökenli Bulgarların askeri bakımdan hakimiyeti elde etmelerine rağmen kendi toprağını kendisi işleyen Türkler, *gerçek sahipliklerini* korumuş ve güçlü nüfus artışı ile devam etmektedirler.

---

34. Bkz.: Larousse Ansiklopedisi, Paris, 1984 yayını, s. 1569: "...Les conversions à l'İslam, volontaires (anciens seigneurs bogomiles) ..."